

Šumovi koji u pojedinačnim zvučnim talasima pristižu iz grada — bruhanje automobila, zviždak lokomotiva koje manevrišu na železničkoj stanci udaljenoj više kilometara, zatim ljudski glasovi, lavež pasa — odbijeni od stenovite površine brega sintetizuju se, pošto su već, za tu priliku čudesno izdiferencirani, prošli kroz naše uho — u gotovo jedinstveni žamor. Ali ova uvala, obrasla šumom, upija ih svojom vegetacijom kao džinovskim sisaljkama, tako da se potpuno gube ili prelaze u disanje velike životinje prirode. U njenom okrilju, bez posebnih određenosti, sem geografskih, geoloških i klimatskih, o kojima ne bih morala mnoga da znam, ja možda stojim ovde u jednom trenutku od pre šest stotina godina. Jer ove stene, drveće i trava ne govore ništa o svojoj starosti i pomalo im je sve jedno da li će biti nekoliko vekova stariji ili mlađi.

Ali ovakva su mesta sve reda. Veći deo zemljine površine obeležen je vremenskim uporednicima, ispresecanim geografskim podnevcima, i ma koje bile naše koordinante, u svakom trenutku svog života značemo gde stojimo. Naša svest o prostoru i vremenu u kojem smo, neizbežna je i očajno nepromenljiva, jer je gotovo svaki delić zemljinog omotača dotakla nekad civilizovana, nekad varvarска, a često i nakazna ruka. Samo nam preostali komadići prirode pružaju blaženi zaborav o vremenu i prostoru i brišu svest o sopstvenom biću, neki put tako bolnu.

U prostoru koji je ovako dotaknut, nikakve iluzije nam nisu dozvoljene i neće vredeti ako zažurnimo u bilo kom realnom, vremenski strogo omeđenom prostoru. Jer, ogroman je broj svetova zaokruženih tako da znače određeni ambijent i atmosferu u nekom davno izgubljenom trenutku, već izbrisanim u vremenu. Možemo ih zamisliti nanizane na vremensku osu kako pupe i cvetaju i najzad venu, (njegre oni u donjem delu džinovske crasti), a, zatim, beznadežno se osipaju u tamni ponor.

Ali ljudska priroda čežne za oživljavanjem bivših svetova i zato ih ponekad vidićemo na pozorišnoj sceni ili na filmskom platnu, ukoliko reditelj ne teži demistifikaciji Sekspira ili Čehova, a scenograf želi da kaže više nego što se od njega traži — suviše ličnom kreacijom ili preteranim pojednostavljenjem dekora, u krajnjoj liniji stranog duhu evropskog čoveka.

Naš duh nailazi na sve više prepreka na vremenskom putu između izgubljenih prizora, odnosno prostora i sebe samog, čiji je rezultat nepoznavanje i nepoimanje. Ima koliko dokumenata da je ostalo o nekom mestu i trenutku, mi gubimo kontakt sa njima i jednog dana živi svet Čehova ili Turgenjeva neće nam biti bliži od prostora i mogućnosti prizora iz života pečinskih ljudi.

Još je brže nestao i nemilosrdnije je u ništem tehničkom revolucionu svet i način života od pre dvadeset godina, u kome su se odigravali prizori detinjstva, što su tako idealizovani otisnuti u našim glavama. Ali, kad nas nestane, oni će se oslobođuti i, nadajmo se, ostati da lebde negde u visini, kao i druge scene koje su se vekovima odigravale na istim parcelama zemljine površine, a danas, oslobođene realnosti trenutka, kruže oko zemlje, nalik na fatamorganu. I katkad, izgubivši ritam, pobrkavši korak sa globusom, nadu se na geografski nemogućim mestima. Tako, možda, izvesna scena opisana u jednom od velikih romana ruske klasične literature, lebdi negde iznad Andi i gotovo dodiruje njihove vrhove.

Veliki idealizovani prostori i mali beznačajni (sada predimensionirani) prizori našeg detinjstva imaju najviše šansi da prezive. Prostrana stara kuća moga dede, mada srušena već nekoliko godina, da ustupi mesto jednoj novoj bez duše, mogla bi da živi na stranicama jedne knjige toliko dugo dok ne izgubi kontakt sa poslednjim čitacem, a tako i mogućnost tumačenja i shva-

olga ostojojić-belča

O IŠČEZLIM PROSTORIMA

tanja. Da li je zbilja bila tako izuzetna kao što govore njeni otisci, vizuelni i zvučni, u mojoj svesti? Andeli uhvaćeni pod lukovinu njenih prozora, ornameenti na njenoj kapiji, svetlost raznobojnih okana na verandi, crvene, beskrajno uglačane opeke u letnjoj kuhinji, zatim iščezli rekviziti jednog sveta još uvek lišenog tehničkih inovacija (veliki štednjaci sa kazančićem za toplu vodu, mali hladnjak sa ledom iz mesne ledare), tajanski podrum sa hodnicima kao katakombe, glasovi tuge za mojim ocem donesenim u krovčegu nekoliko meseci posle rata i novi glasovi budenja tek mnogo godina kasnije.

Koliko će dugo ova kuća još živeti u mojoj glavi ili na ispisanim stranicama, da se na kraju sasvim otkine i odlepriša?

II

Dok prolazite vozom ili automobilom između naselja, još možete naći na one usamljene kućice koje pripadaju ljudima specifičnih zanimanja — šumarima, putarima, čuvarima pruge, poljočuvarima ili prosti ljudima koji su se našli ovde, izdvojeni od naselja posebnim okolnostima, a možda i sklonostima. Da li je to bilo uslovljeno potrebama ili ličnim sklonostima, tek ove nevelike kućice, sa svojom okolinom, ogradićem ili otvorenom prema pejzažu i sraslom sa njim, imaju izgled i izvesne karakteristike malih feuda, efemernih državica, zatvorenih i upućenih na sebe same.

Elementi ove potpunosti i hermetičnosti bili su obavezne kokoši ili nešto osobenja jata morki i čuraka, zatim golubovi, kunići, pčelinje košnice u bagremaru, koza vezana za neki stubić na livadi, uvek dobri psi čuvari — duge dlake i nepoznate rase, strašila koja čuvaju povrće u bašti, neka mrtva kokoš ili vrana okačena u veliko drvo, vidljiva nadaleko, koja će upozoriti grabljivice i sačuvati mladunčad u dvorištu. Naravno, sve one, bez razlike, imale su povrtnjake, ali negde u pozadini, dok su s lica, bilo gde da je okrenuto, pokazivale neke osobitosti.

Kroz tarabu skretničarevog vrtta, napravljenog od uskih letvi, brižno obojenih, paljaju glave raznobojne daltije, a u sandučićima na prizoru sa prostim drvenim kapcima cvetaju crveni geranjumi. U jesen geranjum se smešta u mali podrum ili ostavu, kapci se noću zatvaraju i vi zamišljate kako jezivo lupkaju dok košava hara ravnicom.

Kuća nemačkog vlasnika male ciglane, ili radnika na velikoj, ima nešto drugačije lice. Njen krov, potekao iz surove kontinentalne klime, glomazniji i jači, sposoban je da izdrži velike količine snega, njeni kapci sastavljeni su od uskih daščica i zeleno obojenog. Obično joj prilazi malom alejom ili je, pak, okružena tujama, jelama, borovicima — svejedno, ali uvek su to četinari.

Sumar oseća veliku slabost prema mirisu lipe. Njegova kućica, u ma kakvoj šu-

mi bila, okružena je lipama. U malom toru, u toploj šupi pokrivenoj senom, uvek se nalazi neka srna koju treba negovati. Sumar nema pse čuvare, dovoljna mu je puška. Njegovi su psi lovački, uvek odani, pametnih očiju i oštreljih čula, plemenite linije. I tako sumar u svojoj palati od brvana imitira kralja. Jer nisu li ovi psi poleti i plemenitosti rase ravni onima sa velikih tapiserija iz kraljevskih dvorana?

Svejedno gde se nalaze ili kakvom su vegetacijom okružene, ove su kuće otvorene prema pejzažu bar tri godišnja doba. U zimu, ma koliko ona bila dekorativna i bela, kućice se zatvaraju i okreću svojoj unutrašnjosti. Pritisнутa snegom, sa uskim stanicama koje se odvajaju od nje prema staji za koze, kavezima kurića ili šupi sa ogromnim količinama drva, sa perjanicom beličastog dima koji se vije iz odžaka kao znak putniku, ona nije izgubljena u pejzažu, već samo skoncentrisana oko svoje unutrašnjosti, oko srca koje toplo pulsira. U usamljenom putniku ovakva kuća izaziva topplinu i poverenje. Udaljeno svetlo u noći, jedini žuti prozor u ravnici uliva nadu. Setite se Tome Palčića koji je sa braćom izgubljen u mračnoj šumi (Velika knjiga sa mrko-zelenim toniranim ilustracijama — dečak koji se popeo na vrh ogromnog hrasta i daleko u noći ugledao osvetljeni prozor).

Ukućani nemaju televizije, možda ni radija, samo nekoliko starih knjiga. Upućeni su na međusobni kontakt. I zar nije taj odnos, usled blizine ognjišta, nekog sažimanja atmosfere i življenga, upućenosti na elementarne stvari, bio toplji?

Broj ovih kuća naglo se smanjio, ne samo zbog veliki mogućnosti komunikacija. Ne, Šef železničke stanice, koji je manje usamljen i ima bolje uslove stanovanja od čuvara pruge, odselio se u sopstvenu kuću u naselju. Prazna i napsuštena, zgrada ne može da živi bez ljudi. Iza proraza oblepjene hartijom, ona pati, malter sa njenih zidova se kruni, metalna ograda je provalone, a male viseće baštice koje su pokušale da liče na Semiramidine, odavno su uvenule. Cak i vaš naštrani sused koji ne pristupa ovom redu ljudi, već živi izdvojen na kraju grada, nije više usamljen. Živi ured novog naselja kojim se proširio grad.

Ljudi sve više stanuju zajedno u velikim naseobinama, stisnuti jedni uz druge, iako je iz njih veliki nenaseljeni prostor. Ali sada, oni ga se plaše kao bezdana, kao kosmičke praznine. Da li je neka svest o ljudskoj usamljenosti u kosmosu, o jedinstvenom postojanju, izazvala ovaj nagon za okupljanjem? Možda je to strah od beskrasnog pod našim nogama i iznad naših glava, koga nekad nismo bili svesni, učinio da se pribijemo jedni uz druge.

Koliko će vremena trebati da se ljudi umore od međusobne blizine i od svojih tako površnih kontakata? Možda će i takav kontakt između jedinki i grupa postati nemoguć u jednom trenutku potpune prenaseljenosti — kao rastvor čije čestice u fazi presicenosti počinju da se razilaze. Tada bi moglo doći do ostvarenja jedne Sajmакove viziže življenga, tako humanizirane i pesimističke istovremeno: trenutak kada će gradovi ostati pusti, s travom koja će provaliti kroz pločnike, sa ponekim starcem koji nije želeo da ode i kapijom što zaboravljeni laniđari na vetrui. Ljudi su umorni, porodice odlaže u velika prostranstva, gde iz svojih kuća ne mogu, kao nekad, da vide susedovu kuću. I na takvim udaljenostima ljudi ne bi bili bespomoćni kao njihovi preci. Male domaće letilice postale bi vrlo efikasne, a da ne govorimo o drugim načinima opštene, koji bi učinili besmislenim i ovakve letove.

A ipak, ovakav je trenutak nemoguć jer je uslovjen postojanjem dva elementa koji će se međusobno potirati: čovečanstvo je umorno, njegova vitalnost i natalitet su opali, što čini slobodnim velike površine na zemlji. S druge strane, ukoliko natalitet o padne do te mere, nećemo nikada doći do one gustine rastvora koja bi naterala čestice da beže jedna od druge.